Борщівський агротехнічний фаховий коледж

відділення «Агрономія. Будівництво та цивільна інженерія

Циклова комісія агрономічних дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач відділення
Володимир ГІЛЬТАЙ
"31" 08 2026 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Насінництво і селекція

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Галузь знань 20 Аграрні науки та продовольство

спеціальність 201 Агрономія

освітньо-професійна програма: Виробництво і переробка продукції рослинництва

\

Освітньо – професійний ступінь: фаховий молодший бакалавр

2026-2027 навчальний рік

Програма навчальної дисципліни «Насінництво і селекція» розроблена на основі ОПП «Виробництво і переробка продукції рослинництва затвердженої на засіданні педагогічної ради Борщівського агротехнічного фахового коледжу від 27 серпня 2026 року протокол №1

Розробник:: Надія МАРУЩАК викладач, спеціаліст вищої категорії

Робочу програму розглянуто на засіданні циклової комісії агрономічних дисциплін

Протокол від "_31_" серпня 2026 року № _2_

Голова циклової комісії

_____ Ірина ДЕСНЕГА
(підпис) (прізвище та ініціали)

Опис навчальної дисципліни

<table>
<tr><td rowspan="2">Найменування показників

Насінництво і селекція</td><td rowspan="2">Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-професійний ступінь</td><td colspan="2">Характеристика навчальної дисципліни</td></tr>
<tr><td>денна форма навчання</td><td>заочна форма навчання</td></tr>
<tr><td>Кількість кредитів національних-
ECTS-4</td><td rowspan="11">Галузь знань
_20 Аграрні науки та продовольство
(шифр і назва)

Спеціальність:
201 Агрономія

(код і назва)

За освітньо- професійною програмою Виробництво і переробка продукції рослинництва

Освітньо-професійний ступінь:

Фаховий молодший бакалавр</td><td colspan="2">Основна</td></tr>
<tr><td rowspan="2"></td><td colspan="2">Рік підготовки:</td></tr>
<tr><td>2026-й</td><td>2027-й</td></tr>
<tr><td>Загальна кількість годин – 120</td><td colspan="2">Семестр</td></tr>
<tr><td rowspan="8"></td><td>1-й (4 курс)</td><td>2-й (3 курс)</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лекції</td></tr>
<tr><td>22год</td><td>16 год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Практичні</td></tr>
<tr><td>26 год</td><td>2 год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Лабораторні</td></tr>
<tr><td>2 год</td><td>2год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Самостійна робота</td></tr>
<tr><td>40 год</td><td>10год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Індивідуальні завдання:
- год</td></tr>
<tr><td colspan="2">Вид контролю: усне і письмове опитування, тестування. Екзамен</td></tr>
</table>

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни – сформувати у студентів навики процесу створення нових сортів і гібридів, загальні питання насінництва та виробництва сортового посівного матеріалу.

Завдання навчальної дисципліни:

Під час проведення занять використовуються різні форми і методи навчання з впровадженням елементів проблемного характеру, особливо в заключній стадії вивчення дисципліни.

Практичні заняття допомагають здобувачам освіти закріпити набуті теоретичні знання та професійні навички з усіх розділів даної програми. Базою для проведення практичних занять є лабораторія колекційно-дослідного поля.

Використання елементів контролю знань – тестів, елементів комп'ютерної техніки є доцільним в організації навчального процесу під час вивчення даної дисципліни.

Компетентності та результати навчання відповідно до освітньо-професійної програми

Інтегральна компетентність	Здатність особи вирішувати типові спеціалізовані задачі в агрономії або у процесі навчання, що вимагає застосування положень і методів аграрної науки та може характеризуватися певною невизначеністю умов; нести відповідальність за результати своєї діяльності; здійснювати контроль інших осіб у визначених ситуаціях.
Загальні компетентності	ЗК2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя. ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою,як усно, так і письмово. ЗК5.Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. ЗК 7.Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології. ЗК 8. Здатність працювати в команді.
Спеціальні компетентності	СК1. Здатність розв'язувати основні типи задач професійній діяльності. СК2. Здатність розпізнавати за морфологічними ознаками найбільш поширені в регіонах сільськогосподарські культури та дикорослі рослини, оцінювати їх фізіологічний стан. СК6. Здатність вирощувати, розмножувати сільськогосподарські культури та здійснювати технологічні операції з первинної переробки і зберігання продукції. СК9.Прагнення до збереження навколишнього середовища. СК10. Здатність застосовувати методи статистичної обробки дослідних даних, пов'язаних з технологічними та селекційними процесами в агрономії. СК12. Здатність забезпечувати безпечність праці під час вирощування сільськогосподарських та інших рослин. СК14. Здатність дотримуватися в професійній діяльності норм інтелектуальної доброчесності.
Результати навчання	РН1. Застосовувати всебічні спеціалізовані емпіричні знання для розв'язування практичних ситуацій у сфері агрономії. РН2.Вільно спілкуватися державною мовою усно і письмово, у тому числі з професійних питань. РН4.Опанувати нові методи і технології, впроваджувати інноваційні принципи і методи для підвищення ефективності виробничої діяльності в агрономії. РН7.Розробляти технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур. РН12. Обирати для вирощування сільськогосподарських культур добрива та засоби захисту рослин на основі аналізу інформації про наявний асортимент. РН14.Організувати технологічні процеси вирощування насіннєвого матеріалу сільськогосподарських культур відповідно до встановлених вимог, технологічні операції з первинної переробки і зберігання сільськогосподарської продукції. РН15. Планувати, аналізувати, контролювати й оцінювати власну роботу та роботу інших осіб у сфері агрономії та сільськогосподарського

	виробництва. РН17. Вміти працювати самостійно і в команді, нести професійну відповідальність за результати роботи, дотримуватися норм та стандартів професійної етики для досягнення спільної мети. РН18. Застосовувати правові норми, норми з охорони праці, безпеки життєдіяльності у професійній діяльності. РН20. Здатність формувати культуру професійного мовлення.

Програма навчальної дисципліни

Вступ. Селекція як наука про методи виведення нових сортів і гібридів г. культур.

Коротка історія селекції. Засновники сучасної селекції.

Перспективи і основні напрями селекції в Україні. Проблеми селекції.

1.ОСНОВИ ГЕНЕТИКИ

Тема 1.1.Цитологічні основи спадковості

Клітина як основний носій спадкової інформації. Особливості будови клітини, функції органоїдів та їх роль у життєдіяльності клітини і передачі спадкової інформації наступним поколінням.

Хромосоми, їх видова специфічність. Каріотип. Поділ клітини, Мітоз, мейоз, їх фази. Гаметогенез. Подвійне запліднення.

Лабораторна робота №1

Обстеження мітозу і мейозу в соматичних і статевих клітинах рослин

Тема.1.2. Молекулярна генетика

Нуклеїнові кислоти - ДНК і РНК, їх роль у життєдіяльності організмів. Будова нуклеїнових кислот. Біосинтез білка. Генетичний код спадковості. Структура генів. Нова галузь генетики – генна інженерія, її основні завдання. Перспектива використання в селекції молекулярної генетики.

Тема 1.3. Комбінаційна мінливість

Поняття про спадковість і мінливість організмів. Генетика як теоретична основа селекції і насінництва. Генетичні методи.

Основоположники генетики. Закономірності, встановлені Г. Менделем..

Суть гібридологічного аналізу. Основна генетична термінологія і символіка.

Хромосомна теорія спадковості Т.Моргана, її основні положення.

Практичне заняття 1

Розвя′зування задач з моногібридного і дигібридного схрещування.

Тема 1.4. Мутаційна мінливості

Типи мінливості. Поняття про мутаційну мінливість. Мутаційна теорія Г.де Фріза, її суть.

Типи мутацій. Одержання штучних мутацій. Мутагенні фактори. Значення індукованих мутацій.

ІІ. СЕЛЕКЦІЯ ЯК ГАЛУЗЬ С.-Г. ВИРОБНИЦТВА

Тема.2.1. Організація селекційної роботи в Україні
Історія розвитку селекції в Україні. Селекційні центри та їх особливості. Економічна ефективність селекції як галузі. Основні етапи селекційного процесу. Схема селекційного процесу. Основні види розсадників.. Сортовипробування і сорторайонування, їх завдання. Методика проведення сортовипробування.

Тема 2.2. Значення сорту для сільськогосподарського виробництва
Поняття про сорт і гетерозисний гібрид. Сорти народної селекції і селекційні сорти. Класифікація сортів за способом виведення. Вимоги виробництва до сортів. Створення моделі сорту.

Тема 2.3. Вихідний матеріал для селекції
Поняття про вихідний матеріал. Класифікація вихідного матеріалу. Значення місцевого вихідного матеріалу. Створення популяцій вихідного матеріалу. Інтродукція зразків. Натуралізація і акліматизація вихідного матеріалу. Джерела утворення вихідного матеріалу. Зберігання і використання генофонду рослин вихідного матеріалу.
Праці М.І. Вавилова про вихідний матеріал.

ІІІ. НАСІННИЦТВО

Тема 3.1. Наукові основи насінництва
Етапи розвитку насінництва в Україні. Сучасна система насінництва, її суть. Промислове насінництво в Україні. Науково-виробничі об′єднання з насінництва. Розвиток насінництва за кордоном.

Тема 3.2. Сортові якості та врожайні властивості насіння
Сорт і гібрид як основний засіб сільськогосподарського виробництва. Залежність рівня врожайності від якості насіння. Сортові якості насіння. Чистосортність. Суть термінології в насінництві. Посівні якості насіння. Державні стандарти на насіння. Різноякісність насіння та її значення в насінництві. Причини погіршення сортів у виробництві. Формування насіння з позитивними модифікаціями. Екологічні основи насінництва.

Тема 3.3. Система насінництва
Основні завдання насінництва. Сортозаміна та сортооновлення. Прискорення сортозаміни. Коефіцієнт розмноження. Права і обов’язки виробників насіння. Нормативна документація на насіння.

Система насінництва в Україні. Система насінництва окремих культур. Вимоги до виробників насіння. Планування насінництва у господарствах.

Тема 3.4. Вирощування насіння еліти

Вимоги до якості насіння еліти. Загальні методи одержання елітного насіння. Планування вирощування насіння еліти. Методи вирощування насіння еліти залежно від способу запилення і розмноження. Схема вирощування насіння еліти. Особливості первинного насінництва найбільш поширених сільськогосподарських культур.

Тема 3.5. Організація сортового і насіннєвого контролю

Організація контролю насінництва в Україні. Види контролю в насінництві. Польова апробація і реєстрація сортових посівів. Методика і техніка виконання апробації. Апробація окремих сільськогосподарських культур. Заходи, які забезпечують сортову чистоту в господарствах.

Насіннєвий контроль. Державні стандарти на насіння

Практична заняття 6

Екскурсія в спеціалізоване насінницьке господарство. Вивчення документації на сортові посіви і насіння.

".

Практична заняття 7

Аналіз результатів апробації сільськогосподарських культур та розрахунки сортової чистоти і домішок.

Тема 3.6. Післязбиральна обробка і зберігання насіння

Завдання післязбиральної підготовки насіння. Технологічні операції післязбиральної обробки насіння. Первинна обробка насіннєвого матеріалу. Вторинне очищення насіння. Сушіння і знезаражування насіння. Зберігання насіння.

3.7. Інтенсивні технології вирощування насіння основних сільськогосподарських культур

Тема 3.7.1. Насінництво зернобобових культур і кукурудзи

Морфологічні особливості зернобобових культур і кукурудзи. Особливості сівозмін і агротехніки. Підготовка насіння до сівби. Строки сівби. Особливості догляду за насінницькими посівами та особливості збирання і зберігання насіннєвого матеріалу.

Насінництво найбільш розповсюджених культур для конкретної зони розташування навчального закладу.

Практичне заняття 8

Складання плану сортозаміни і сортооновлення. Потреба в сортовому насінні і насінницьких площах.

Тема 3.7.2. Насінництво технічних культур і картоплі

Насінництво технічних культур, які вирощуються в зоні розташування навчального закладу. Технологія насінництва.

Насінництво картоплі. Основні сорти картоплі української і зарубіжної селекції, які занесені до реєстру сортів. Особливості технології вирощування і збирання насіннєвої картоплі

Лабораторне заняття 2

Визначення сортових ознак і сортів сільськогосподарських культур згідно з реєстром сортів рослин України відповідного року.

Тема 3.8. Основи насінництва овочевих і баштанних культур

Система насінництва овочевих і баштанних культур. Особливості сортооновлення. Технологія вирощування насіннєвого матеріалу окремих овочевих і баштанних культур, які вирощування в зоні розташування навчального закладу.

Практичне заняття 9

Розробка технологічних карт вирощування високоякісного насіннєвого і посадкового матеріалу.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових тем	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.
Розділ 1. Основи генетики						
Вступ 1 Цитологічні основи спадковості	4	2		2		
Л.р.№1 Одстеження мітозу і мейозу в соматичних і статевих клітинах рослин						
2 Молекулярна генетика	2					2
3 Комбінаційна мінливість	6	2	2	-		2
П.з.№1 Розв'язування задач з моно гібридного і дигібридного схрещування						
4 Мутаційна мінливість.	2	2	-	-		
Всього з розділу	**14**	**6**	**2**	**2**	**-**	**4**
Розділ 2. Селекція як галузь с.-г.виробництва						
2.1 Організація селекційної роботи в України.	2	2				
2.2 Значення сорту для с.-г. виробництва.	2					2
2.3 Вихідний матеріал для селекції	2	2				
2.4 Гібридизація в селекції рослин	6	2	4			
2.4аП.з.№2 Методика і техніка штучної гібридизації окремих сільськогосподарських культур						
2.5 Використання мутагенезу і поліплоїдії в селекції	2					2
2.6 Методи добору	4		2			2
2.бП.з.№3 Методика і техніка проведення масового добору у перехреснозапильних культур. Методика і техніка індивідуального добору у самозапильних культур. Методика і техніка клонового						

добору в селекції картоплі.						
2.7 Селекція та гетерозис	4	2	2			-
2.7.в П.з.№4Методика одержання гетерозисного гібридного насіння на промисловій основі.						
2.8 Біотехнологічні методи і генна інженерія	2		-			2
2.9 Селекційні оцінки	4	2				2
2.10 Методика і техніка селекційного процесу	8	2	4			2
2.10.гП.з.№5 Розрахунок потреби в насінні і площ розсадників у сортовипробуванні. Складання схеми розміщення селекційного матеріалу в розсадниках або сортів у сортовипробуванні.						
2.11Державне сортовипробування	4	2				2
Всього з розділу	**46**	**14**	**12**	**-**	**-**	**12**
Розділ 3.Насінництво						
3.1.Наукові основи насінництва.	2	2				
3.2 Сортові якості та врожайні властивості насіння	2	2				
3. 3 Система насінництва	4	**2**				2
3 .4 Вирощування насіння еліти	4	**2**				2
3. 5 Організація сортового і насіннєвого контролю	14	**2**	**6**			6
3.5.а П.з.№6 Екскурсія в спеціалізоване насінницьке господарство. Вивчення документації на сортові посіви і насіння.			(4)			
3.5.б П.з.№7 Аналіз результатів апробації сільськогосподарських культур та розрахунки сортової чистоти і домішок			(2)			
3.6. Післязбиральна обробка і зберігання насіння.	6	**2**				4
3.7. Інтенсивні технології вирощування насіння основних сільськогосподарських культур.						

3.7.1.Насінництво зернобобових культур і кукурудзи 3.7.1а П.з.№8Складання плану сортозаміни і сортооновлення. Потреби в сортовому насінні і насінницьких площах.	10	**2**	4			4
3.7.2.Насінницво технічних культур і картоплі.	8	**2**		**2**		4
3.7.2.б Л.з.№2 Вивчення сортових ознак і сортів сільськогосподарських культур згідно з реєстром сортів рослин України відповідного року.						
3.8. Основи насінництва овочевих і баштанних культур.	8	**2**	4			2
3.8.аП.з.№9 Розробка технологічних карт вирощування високоякісного насіннєвого і посадкового матеріалу.						
Всього з розділу	**60**	**18**	**14**	**2**		**24**
Всього з дисципліни	**120**	**38**	**28**	**4**		**40**
Екзамен						10

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	**2**	**3**
1	П.з. №1 Розв'язування задач з моно гібридного і дигібридного схрещування	2
2	П.з. №2 Методика і техніка штучної гібридизації окремих сільськогосподарських культур	2
3	П.з. №.3 Методика і техніка проведення масового добору у перехреснозапильних культур. Методика і техніка індивідуального добору у самозапильних культур. Методика і техніка клонового добору в селекції картоплі.	2
4	П.з.№4Методика одержання гетерозисного гібридного насіння на промисловій основі	2
5	П.з.№5 Розрахунок потреби в насінні і площ розсадників у сортовипробуванні. Складання схеми розміщення селекційного матеріалу в розсадниках або сортів у сортовипробуванні	4
6	П.з.№6 Екскурсія в спеціалізоване насінницьке господарство. Вивчення документації на сортові посіви і насіння.	6
7	П.з.№7 Аналіз результатів апробації сільськогосподарських культур та розрахунки сортової чистоти і домішок	4
8	П.з.№8Складання плану сортозаміни і сортооновлення. Потреби в сортовому насінні і насінницьких площах	2
9	аП.з.№9 Розробка технологічних карт вирощування високоякісного насіннєвого і посадкового матеріалу	4
	Всього	**28**

Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	**2**	**3**
1	Л.р.№1 Одстеження мітозу і мейозу в соматичних і статевих клітинах рослин	**2**
2	Л.з.№2 Вивчення сортових ознак і сортів сільськогосподарських культур згідно з реєстром сортів рослин України відповідного року	**2**
	Всього	**4**

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	**2**	**3**
1	Молекулярна генетика	2
2	Комбінаційна мінливість	2
3	Значення сорту для с.-г. виробництва	2
4	Використання мутагенезу і поліплоїдії в селекції	2
5	Методи добору	2
6	Біотехнологічні методи і генна інженерія	2
7	Селекційні оцінки	2
8	Методика і техніка селекційного процесу	2
9	Державне сортовипробування	2
10	Система насінництва	2
11	Організація сортового і насіннєвого контролю	6
12	Післязбиральна обробка і зберігання насіння	4
13	Насінництво зернобобових культур і кукурудзи	4
14	Насінницво технічних культур і картоплі.	4
15	Основи насінництва овочевих і баштанних культур	2
	Всього	40

Методичне забезпечення

1.Навчальна програма з дисципліни
2 Робоча навчальна програма з дисципліни
3 Плани навчальних занять.
4 Конспекти лекцій з дисципліни
5 Інструкційно-методичні матеріали до практичних і лабораторних занять
6 Інструкції з техніки безпеки на робочі місця
7.Екзаменаційні білети.
8.Методичні матеріали, що забезпечують самостійну роботу здобувачів освіти

Рекомендовані джерела інформації

Основні

1. Молоцький М.Я., Васильківський С.П., Князюк В.І., Власенко В.А. Селекція і насінництво сільськогосподарських рослин.- К.: Вища освіта, 2016.

2. Зозуля О.Л., Мамалига В.С. Селекція і насінництво польових культур.-К.: Урожай, 2003.

3. Молоцький М.Я., Васильківський С.П., Князюк В.І., Власенко В.А. Селекція і насінництво сільськогосподарських рослин. Практикум.-К.: Вища школа, 2015.

4.Державний реєстр сортів рослин України, 2025.

5.ДСТУ 4138-2002 «Насіння с.-г. культур. Методи визначення якості».

6.Інструкція з апробації посівів зернових, зернобобових, круп'яних, олійних, прядивних культур, багаторічних і однорічних кормових трав. Затверджено науково-технічною радою Міністерства аграрної політики України 17.03.2019.

Допоміжні

. 1. Насінництво. Науково-виробничий журнал.

2.Макрушин М.М., Созінов О.О. та ін. Генетика сільськогосподарських рослин.-К.: Урожай, 2016.

3.Донець М.М. Насінництво з основами селекції: Навчальний посібник .- К., 2007.

4. Про насіння і садивний матеріал: Закон України ВВР №13 ст.92

Інформаційні ресурси

1.ru.wikipedia.org/wiki/
2.www.disgu.gov/ua/./nasinnyctvo-ta-rjzsadnyc.
3. www.yuriev.com.ua./index. php
4.zakon.rada.dov.ua/laws/show/.
5.subject.com.ua/biolody/chans/.

Засоби діагностики результатів навчання

Мультимедійні презентації
Платформа Coogle Classroom

Форми поточного, підсумкового контролю знань

1. Тестовий контроль
2. Захист звітів практичних робіт
3. Усне опитування
4. Письмове опитування
5.Екзамен

Політика навчальної дисципліни

• Порушення термінів виконання завдань та перескладання. Відпрацьовувати пропущені заняття відповідно до графіку проведення консультацій та за допомогою технологій дистанційного навчання.

• Політика щодо академічної доброчесності. Дотримуватись принципів академічної доброчесності, правил цитування під час створення презентацій, відповідей на заняттях, підготовки доповідей, курсових проектів (робіт).

• Політика щодо відвідування занять. Відвідування занять є обов'язковим. У зв'язку з відсутністю на заняттях з поважної причини (хвороба, стажування) навчання може здійснюватися із застосуванням дистанційних технологій навчання.

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів освіти з навчальної дисципліни «Насінництво і селекція» за 4-х бальною шкалою

Бали	Критерії оцінювання
«Відмінно»	Оцінюється завдання, що містить відповіді, в яких навчальний матеріал відтворюється в повному обсязі, відповідь правильна, обґрунтована, логічна, містить аналіз і систематизацію, зроблені аргументовані висновки. Здобувач освіти активно працює протягом усього курсу і показує при цьому глибоке оволодіння лекційним матеріалом, здатний висловити власне ставлення до

	альтернативних міркувань з конкретної проблеми, проявляє вміння самостійно та аргументовано викладати матеріал. Практичне завдання виконане правильно, як з використанням типового алгоритму, так і за самостійно розробленим алгоритмом.
«Добре»	Оцінюється завдання, що містить відповіді, в яких відтворюється значна частина навчального матеріалу. Здобувач освіти виявляє знання і розуміння основних положень з навчальної дисципліни, певною мірою може аналізувати матеріал, порівнювати та робити висновки. Здобувач освіти активно працює протягом усього курсу, питання висвітлює повно, висвітлення їх завершене висновками, виявлене уміння аналізувати факти й події, а також виконувати навчальні завдання. У відповідях допущені несуттєві помилки, в усних відповідях – неточності, деякі незначні помилки, має місце недостатня аргументованість при викладенні матеріалу, нечітко виражене ставлення слухача до фактів.
«Задовільно»	Оцінюється завдання, що містить відповіді, в яких відтворюються основні положення навчального матеріалу на рівні запам'ятовування без достатнього розуміння; здобувач освіти у цілому оволодів суттю питань з даної теми, виявляє знання лекційного матеріалу, навчальної літератури, намагається аналізувати факти й події, робити висновки. Але на заняттях поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача, дає неповні відповіді на запитання, припускається грубих помилок при висвітленні теоретичного матеріалу. У практичних завданнях припущені несуттєві помилки.
«Незадовільно»	Оцінюється завдання, що не виконане, або містить відповіді на рівні елементарного відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів, фрагментів навчального матеріалу. Здобувач освіти виявив неспроможність висвітлити питання чи питання висвітлені неправильно, безсистемно, з грубими помилками, відсутні розуміння основної суті питань, висновки, узагальнення. У відповідях та практичному завданні припущені суттєві помилки.